

תוכן עניינים

מבוא	עמ' 1
פרק א': גיוס מיעוטים וערבים מוסלמים בישראל	עמ' 3
פרק ב': הסיבות לגיוס / אי הגיוס של הערבים המוסלמים	עמ' 11
פרק ג': גיוס ערבים מוסלמים לצה"ל בפסיקות בג"ץ	עמ' 19
פרק ד': היתרונות בשילוב ערבים בצה"ל והתנאים הנדרשים לשילובם	עמ' 22
סיכום ומסקנות	עמ' 25-26
ביבליוגרפיה	עמ' 27-28

מבוא

עם סיום מלחמת העצמאות בשנת 1948, נאלץ הממסד הישראלי לבנות את הצבא הישראלי מחדש. רבים מהקצינים נהרגו במהלך המלחמה, וחלקם עזבו בשל סיבות פוליטיות או לטובת פיתוח קריירה באזרחות, ורוב העולים החדשים לא היו מתאימים מבחינת יכולות לחימה ומוטיבציה לשרת בצבא. אז הוחלט לבנות צבא עממי, כאשר חובת הגיוס הייתה כללית וחלה על כל האזרחים, גברים ונשים כאחד. לשר הביטחון הוענק שיקול דעת בלעדי לפטור מהשירות כל קבוצה, כמו למשל ערבים, נשים דתיות, תלמידי ישיבות וחרדים. כמו כן, משך השירות של נשים היה קצר משל גברים, והמעמד השולי שניתן להן הקרין בהמשך גם על מעמדם בחברה. החלטה זו, לבנות את צה"ל כצבא עממי, תקפה עד היום ומשפיעה לא רק על הצבא אלא גם על החברה הישראלית כולה (קימרינג, 2001, עמ' 278).

הצבא החדש נתפס על ידי הממסד הפוליטי ככלי מדיני מרכזי להפיכת העולים החדשים לישראלים כחלק מהאידיאולוגיה של כור ההיתוך, ובמיוחד את אלו אשר עלו ממדינות ערב. בנוסף, היה צורך להתגבר, גם אם רק באופן חלקי, על אי השוויון הדמוגרפי בין הערבים ליהודים. את הגיוס הכולל השלים מערך שירות המילואים של הצבא, אשר נמשך לאורך חלק משמעותי מחייהם של גברים וחלק מהנשים. כוח העבודה של האזרחים, אשר נדרש למשך שנים רבות בצבא שם את השירות הצבאי במודעות של כולם, ותרם לבניית המשמעות של החיים האזרחיים (שם, עמ' 279-278).

לאחר חתימת הסכמי שביתת הנשק בין מדינת ישראל לשכנותיה, נותרו כ-156,000 ערבים בתחומי המדינה, אשר היוו כ-14% מכלל התושבים (אוסצקי-לזר, 2001, עמ' 61). בפני מדינת ישראל עמד אתגר חברתי, ביטחוני ומוסרי, והוא לקבוע את מעמדו של המיעוט הערבי במדינה היהודית. מצד אחד, ראתה את עצמה ישראל כמדינה דמוקרטית, ובמגילת העצמאות הצהירה כי תעניק שוויון חברתי ומדיני לכל אזרחיה, אך מצד שני, נדרשה ישראל להגן על עצמה מפני מלחמה נוספת עם העולם הערבי וגם מפני עוינות ערבית מבית (שם).

העם היהודי, שחי כמיעוט במדינות אחרות בעולם, היווה כעת רוב במדינה עצמאית משלו, כאשר בתוכו חי מיעוט השונה ממנו בתחומי חיים רבים כמו: שפה, דת, תרבות ולאום. לעומתו, הפכו הערבים מרוב בארצם למיעוט, ומנתיני המנדט לתושבי המדינה היהודית. עבורם, השינוי שעברו מלהיות רוב מספרי למיעוט כתוצאה מהקמת מדינת ישראל לא היה קל בכלל. בייחוד לא היה זה קל עבור האוכלוסייה המוסלמית שהיוותה את רוב המיעוט הערבי (Smootha, 1982, p. 76).

כחלק מהאתגרים שעמדו בפני המדינה בעשור הראשון להקמתה, התקבלו החלטות בסוגיות חשובות שעמדו בין המדינה לבין המיעוט הערבי, וביניהן סוגיית השירות הצבאי של הערבים. בשנים הראשונות דן המטכ"ל באפשרות לגייס ערבים לצבא, ובשנת 1954 אף הוצא צו גיוס כללי לצעירים ערבים. ההיענות הייתה גדולה, מה שמעיד על העובדה שבאותה תקופה היו נכונים הערבים למלא חובה זו. אך למרות ההיענות הגבוהה, החליטו בסופו של דבר צה"ל ומערכת הביטחון לא לגייס ערבים לצבא, מה שנכון עד תקופתנו. על גברים בני העדה הדרוזית הוטל חוק גיוס חובה בשנת 1957 ועל הצ'רקסים בשנת 1958 (אוסצקי-לזר, שם, עמ' 65).

על סמך הנאמר לעיל, אבקש לבדוק מדוע מדינת ישראל לא מגייסת לשורות הצבא את אזרחי ישראל הערבים המוסלמים, וזאת כאשר מוטל חוק גיוס חובה על כלל האזרחים, ובאילו סיבות היא מנמקת את החלטתה זו. אוכלוסיית המחקר הנבדקת היא המיעוט הערבי מוסלמי בישראל, ואת סוגיית אי גיוסם אבדוק מתקופת קום המדינה (1948) ועד ימינו, על מנת לבחון לעומק את השינויים וההתפתחויות שהיו

פרק א': גיוס מיעוטים וערבים מוסלמים בישראל

במדינות שונות בעולם בהן מתקיימת חובת גיוס לצבא, מוטלת גם על בני מיעוטים לאומיים החובה להתגייס. ברוב המדינות הללו, מי שחייב בגיוס רשאי גם לעשות שירות אזרחי במקום צבא מטעמים אידיאולוגיים שונים המשתנים ממדינה למדינה וכוללים דת, מוסר ופציפיזם (צדוק, 2010). גם בצה"ל משרתים בני קבוצות שונות, כמו עולים חדשים, נשים, דתיים ובני מיעוטים. בני המיעוטים המתגייסים לצה"ל הם דרוזים, צ'רקסים, בדווים ומספר מועט של ערבים נוצרים. כיום עומד מספר החיילים הבדווים, המוסלמים והנוצרים בצבא על כמה מאות איש (mg חדשות, 26.2.17).

בפרק זה אבחן את הנתונים לגבי גיוס מיעוטים בישראל, הן לשירות הצבאי והן לשירות הלאומי-אזרחי: מי הם המיעוטים שמתגייסים, הסיבות לגיוסם, היחידות בהן הם משרתים והאופן בו החיילים עצמם, קהילתם והמדינה תופסים את תרומתם לשירות הצבאי. בנוסף, אבחן האם השירות הצבאי של בני המיעוטים תורם לחייהם האזרחיים לאחר השירות, ובאיזה אופן זה בא לידי ביטוי. כמו כן, אבדוק לגבי בני המיעוט הערבי האם קיימת התעניינות מצדם להתגייס לצבא או לשירות לאומי-אזרחי, ואם כן, כיצד הם פועלים על מנת לקדם את סוגיית הגיוס שלהם, ומה עשויים להיות המניעים שלהם לשירות צבאי או לאומי.

גיוס בני המיעוטים החל משנות התשעים של המאה העשרים, אז קמו קולות בקרב פוליטיקאים יהודים, בייחוד מהימין, אשר דרשו לחייב את הערבים בשירות לאומי במקום שירות חובה בצה"ל. לדרישה זו היו מספר מניעים. הראשון היה הניסיון להשיג שוויון בין זכויות לחובות, בייחוד לאחר שהערבים הצליחו להשיג זכויות שאינן מותנות בשירות הצבאי (כמו למשל ביטול המבחן המפלה של יוצאי צבא לקבלת קצבאות ילדים). מטרתם של הפוליטיקאים הייתה להצדיק בדיעבד זכויות שכבר הוענקו לאוכלוסייה הערבית. מניע שני הייתה השאיפה לגייס את האוכלוסייה החרדית באמצעות התביעה לגייס את הערבים, דרישה אשר הגיעה מפוליטיקאים מהחוג השמאלי דווקא. מניע שלישי היה הסרת המחסום המבני מפני השתתפות האזרחים הערבים בחברה הישראלית וכן הקטנת מגמות האסלאמיזציה בקרב צעירים ערבים על ידי גיוסם לצבא וחיזוק הקשר שלהם למדינה תוך הטלת פיקוח על התנהגותם (לוי, 2003, עמ' 362-363).

בהתאם לכך החל משה לוי, הרמטכ"ל בשנות השמונים, לפעול על מנת לעודד את גיוסם של בדווים לצבא בהתנדבות, ובשנות התשעים הוקם על ידי שר הביטחון משה ארנס מנגנון ביורוקרטי לקידום גיוסם של צעירים ערבים. הצבא חדר גם לתוך מערכת החינוך הבדווית, תוך שהוא מעודד מסגרות אשר מתחרות בתנועה האסלאמית. בעקבות מאמצים אלה, הוקם בתחילת שנות התשעים גדוד סיור אשר שירת בגבול הישראלי-פלסטיני דרומי, ובו שירתו בדווים, ולצדם גם מוסלמים ונוצרים מהצפון (לוי, 2003, עמ' 363).

למעשה, עוד הרבה לפני שנות התשעים התנדבו כמאתיים בדווים לשרת בצה"ל במהלך מלחמת יום העצמאות במסגרת יחידת המיעוטים. לאחר המלחמה התקבלו מעט פניות של בדווים להתנדב